

Błażej Grygo*

UAM Poznań

Kurdyjska koncepcja narodu i poszukiwanie suwerenności

Mimo że Kurdowie nie zdołali na przestrzeni wieku stworzyć jednolitego języka literackiego, nie może ów fakt stanowić o pozbawianiu ich prawa do określania siebie mianem narodu. Czy moglibyśmy, wskazując wyłącznie na ten czynnik, mówić o narodzie austriackim? Wtedy wybitnego kompozytora Johanna Straussa należałoby uznawać za Niemca. Warto jednak zastanowić się, co stanowi istotę narodu kurdyjskiego. Od ponad wieku kurdyjscy namiestnicy oraz elity plemienne zastanawiali się, w jaki sposób udało się ocalić tożsamość wielu plemion, które mimo licznych różnic, wciąż odwołują się do wspólnych korzeni, legend i historii. Łączy je również cel, którym jest samostanowienie.

Niezmiernie trudne jest precyzyjne określenie liczby Kurdów, żyjących zarówno na obszarze Kurdystanu, podzielonego współcześnie pomiędzy cztery państwa, jak w diasporze, rozsianej na obu półkulach globu. Kurdowie w Turcji szacują swój naród na około 40 mln ludzi¹. Jednoznaczne dane nie są dostępne, gdyż przez dekady władzom poszczególnych państw nie zależało na wykazywaniu liczebności Kurdów we własnym kraju. Choć warto wskazać, iż według informacji zgromadzonych przez Centralną Agencję Wywiadowczą (CIA), 18% obywateli Turcji stanowią Kurdowie, w Iranie odpowiednio 7%, w Iraku

* Doktorant w Zakładzie Studiów Strategicznych WNPiD UAM, stypendysta Le Centre international de Formation européenne w Nicei, prowadzi badania dotyczące nacjonalizmu kurdyjskiego w Turcji i Iraku. Zainteresowania badawcze koncentruje na teorii nacjonalizmu w stosunkach międzynarodowych oraz współczesnej polityce zagranicznej na Bliskim Wschodzie (e-mail: blazej.grygo@amu.edu.pl).

¹ Na podstawie rozmowy przeprowadzonej w Diyarbakır z kurdyjskim przedsiębiorcą panem Yilmazem w sierpniu 2009 r. (dane do wiadomości autora).

15-20%, natomiast w Syrii 9,7%². Dla porównania w Polsce prawo rozpoznaje dziewięć mniejszości narodowych i cztery etniczne³, z których największa według spisu powszechnego – mniejszość niemiecka – stanowi 0,4% ogółu obywateli⁴. Porównanie to wskazuje na znaczenie owej mniejszości w wyżej wymienionych państwach. Dane opublikowane w tureckim dzienniku „Milliyet” powołujące się na wyniki ankiet dwóch ośrodków badania opinii publicznej, ukazują że Kurdowie stanowią między 8,61 a 13,4% społeczeństwa, jednak językiem kurdyjskim – „zazaki” posługuje się już 19,7% obywateli⁵. Według spisu przeprowadzonego w Iraku w 1987 roku, Kurdowie stanowili 12% obywateli⁶. W spisie powszechnym przeprowadzonym w Iranie w 2006 roku nie pojawiło się pytanie dotyczące narodowości, jedynie pytania dotyczące religii. Również spisy powszechne przeprowadzone w Syrii w latach 1981 i 2004 nie ujawniły liczebności Kurdów. Możemy domniemywać, że jeśli ogół syryjskich obywateli niemal podwoił się w ciągu dwudziestu trzech lat, to podobny proces dotyczył również mieszkających tam Kurdów⁷. Wskazane wyżej przykłady spisów powszechnych nie mogą stanowić źródła dającego miarodajne liczby na temat populacji kurdyjskiej. Warto zastanowić się, co jest przyczyną zakłamywania liczebności mniejszości na własnym terytorium.

² Syryjskie dane odnoszą się do wszystkich mniejszości niearabskich, więc również Ormian, Turkmenów i innych. Zob.: CIA, *The World Factbook*, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>> (20 VIII 2010).

³ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Dz. U. z dnia 31 stycznia 2005 r.

⁴ Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku w Polsce mieszka 147 tys. Niemców z polskim obywatelstwem. Zob. Raport GUS, *Wyznania religijne. Stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce w latach 2006-2008*, Warszawa 2010, s. 181.

⁵ 55 milyon kisi ‘etnik olarak’ Türk, „Milliyet”, <<http://www.millyet.com.tr/>> (1 XII 2009).

⁶ *Press briefing on Iraq demographics*, UN 8/08/2003, <<http://www.un.org/News/briefings/docs/2003/iraqdemobrf.doc.htm>> (20 VIII 2010). Tekst został zamknięty na miesiąc przed przeprowadzeniem nowego spisu powszechnego w Iraku (X 2010), który ma ostatecznie rozstrzygnąć m.in. kwestię Kirkuku.

⁷ Por.: *Syria Province - Statoids*, <<http://www.statoids.com/usy.html>> (21 VIII 2010); *Central Bureau of Statistics*, <<http://www.cbssyr.org/i-ndex-EN.htm>> (21 VIII 2010).

Turcja od powstania Republiki, czyli od roku 1923, obawiała się ludności kurdyjskiej, która w czasach sułtańskich była skrzętnie wykorzystywana przez Padyszacha do kontrolowania pogranicza z wrogą Persją. Warto przypomnieć, iż od I połowy XVI wieku ziemie zamieszkiwane przez plemiona kurdyjskie były podzielone między dwa państwa, na czele których stali z jednej strony Osmanowie, z drugiej zaś perscy Safawidzi i ich następcy Kadzarowie. Owa ludność, stynąca z waleczności oraz tradycji pasterskich, wiodła koczowniczy tryb życia. Jeszcze w XIX wieku dochodziło do licznych powstań kurdyjskich szechów bądź mirów sprawujących namiestnictwo nad półautonomicznymi księstwami. Do jednego z najbardziej znanych można zaliczyć powstanie Ubaydullaha z Nuhri, które wybuchło w 1880 roku. Ten przywódca religijny postulował podbicie terenów zamieszkiwanych przez Kurdów po obu stronach granicy w celu powołania do życia wolnego Kurdystanu⁸. Wódz powstańców, który skapitulował po stłumieniu irredenty przez wojska perskie i osmańskie, używał w stosunku do Kurdów terminu „naród” w korespondencji z brytyjskim dyplomata przebywającym w owym czasie w Anatolii⁹. Ów fakt wskazuje, że żyli oświeceni Kurdowie, którzy jeszcze w czasach hamidyjskich potrafili myśleć kategoriami tożsamości narodowej. Chłopi, na co dzień zajmujący się hodowlą bydła parzystokopytnego, w większości nie mieli tej świadomości. Nawet w ówczesnej Europie, tylko nieliczni ludzie z prowincji, głównie za sprawą wydarzeń lat 1848-1849, zrozumieli, czym jest naród i walka o samostanowienie. To mieszczaństwo zachodnie tworzyło ramy terminu naród, redefiniując hasła Rewolucji Francuskiej¹⁰.

Działalność kurdyjskiego ruchu narodowego rozwijała się w bólach i nie stanowiła linearnego procesu. Jednak aktywność Kurdów tuż po rewolucji młodotureckiej była zjawiskiem niepokojącym rząd triumwiratu. Tym bardziej w okresie ostatecznej klęski Imperium Osmańskiego w I wojnie światowej, gdy Kurdowie wykorzystali szansę otrzymaną od USA i ZSRR w postaci przyzwolenia dla samostanowienia narodów, w tym na powstanie autonomicznego Kurdystanu, władze tureckie musiały zareagować. Traktat sewrski z 10 sierpnia 1920 roku, którego art. 62-64 gwarantowały szereg praw Kurdom oraz szansę

⁸ A.R. Ghassemlou, *Kurdowie i Kurdystan*, tł. E. Danecka, Warszawa 1969, s. 43.

⁹ D. McDawall, *A Modern History of the Kurds*, New York 2005, s. 53.

¹⁰ Eric Hobsbawm wskazuje, że w 1789 roku tylko 400 tys. ludzi zaliczało siebie do tzw. narodu francuskiego, gdy rzeczywista liczba Francuzów wynosiła 23 mln. *Idem*, *The Age of Revolution*, New York 1964, s. 78.

utworzenia niepodległego państwa poprzez uprzednie referendum, nigdy nie wszedł w życie. Turcja potrzebowała trzech lat, aby odbudować niepodległość. Nowo powołana administracja państwowa na czele z gazim Mustafą Kemalem Paszą nakłoniła państwa Trójporozumienia do renegocjacji traktatu pokojowego. Nową umowę międzynarodową zawarto w szwajcarskiej Lozannie 23 lipca 1923 roku. Turcja utrzymała granice, które zdołała odbić z greckich rąk w wojnie ojczyźnianej trwającej od 1919 do 1922 roku oraz z obszarów mandatowych Ententy. Syndrom sewrski, czyli obawa społeczna przed podziałem terytorium wciąż jest obecna w tureckiej świadomości oraz prawodawstwie, stąd między innymi już w latach 20. zaczęto negować słuszność nazywania Kurdów narodem, zastępując go terminem „górale tureccy”¹¹. Zanim jednak zostaną omówione główne założenia ruchu kurdyjskiego, warto wskazać, jakimi cechami winien charakteryzować się naród i czym właściwie jest nacjonalizm.

Naród i nacjonalizm

Naród jest „historycznie wytworzoną, trwałą wspólnotą ludzi, ukształtowaną na gruncie wspólnych losów dziejowych, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego, przejawiającą się w świadomości narodowej jej członków”¹². To jedna z wielu definicji narodu, które pojawiają się w polskich encyklopediach. W przytoczonej występuje kilka kategorii, które gdyby odnieść do poszczególnych narodów, to okazałyby się, że pozbawiają je prawa do bycia takim. Dlatego nie można oczekiwać od definicji encyklopedycznych tworzenia katalogu niezbędnych czynników do ukształtowania narodu.

Naród winien posiadać język, jednakże nie zawsze jest to odrębny system wyróżniający się syntaktycznie i gramatycznie, jak zostało to wskazane w powyższym przykładzie¹³. Terytorium jest istotnym czynnikiem, do którego grupa narodowa winna się odwoływać, czy to przez wskazywanie na zamieszkiwanie danej przestrzeni od wieków, czy poprzez wskazywanie terenów zamieszkiwa-

¹¹ D. Kołodziejczyk, *Turcja*, Warszawa 2000, s. 252.

¹² *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 7, Warszawa 1966, s. 623.

¹³ Tylko około 2,5 proc. Włochów posługiwało się językiem włoskim w momencie zjednoczenia w 1860 r. M. van Bruinessen, *Kurdish Paths to Nation*, [w:] *The Kurds. Nationalism and Politics*, red. F.A. Jabor, H. Dawod, London-San Francisco-Beirut 2006, s. 25.

nych przez dłuższy czas, przed początkiem przymusowych ruchów migracyjnych¹⁴. Życie ekonomiczne jest czynnikiem, który może łączyć naród w przypadku posiadania przez niego państwa, można jednak wskazać przykłady narodów, które państwa nie mają (nie miały), takie jak: Romowie czy Polacy w XIX wieku; które funkcjonowały w różnych systemach gospodarczych, co wiązało się nie tylko z obrotem różną walutą i towarami, lecz również odmiennymi możliwościami rozwoju gospodarstw domowych oraz przedsiębiorstw prywatnych.

Zaistnienie wspólnoty jest czynnikiem *sine qua non* na drodze do stworzenia narodu. Benedict Anderson nazywa tezę – „wyobrażoną wspólnotą polityczną [...] będącą nieuchronnie ograniczoną i suwerenną”¹⁵. Owa więź łącząca grupy wykraczające poza mieszkańców jednej wsi czy plemienia była rodzajem wyobrażonej wspólnoty, która konstytuowała pewne wartości, inne odrzucając, w szerszej przestrzeni. Tak tworzyły się coraz większe sieci powiązań¹⁶. Ograniczoność owych wspólnot wynika z dążenia do wyodrębniania swoich spośród innych. Żaden naród nie ma aspiracji do posiadania bezgranicznej rzeszy ludzi, twierdzi badacz¹⁷. Choć historia zna utopijne koncepcje, których celem było wytworzenie wspólnot ogólnoswiatowych, co lansowało chrześcijaństwo czy islam. Naród, słusznie twierdzi Anderson, dąży do suwerenności, czyli posiadania własnego terytorium, gdzie będzie realizowała się idea wolności narodowej poprzez samostanowienie. Natomiast owe dążenie do samostanowienia jest niczym innym, lecz nacjonalizmem.

Ernest Gellner twierdził, że nacjonalizm jest zasadą polityczną głoszącą, iż jednostki polityczne powinny pokrywać się z jednostkami narodowymi¹⁸. Owe założenie nakłada się w ścisłym sensie na andersonowskie dążenie do suwerenności. Samostanowienie jest zagadnieniem, które uzyskało przyzwolenie międzynarodowe po deklaracji prezydenta Thomasa Woodrow Wilsona, który w swoim 14-punktowym programie pokojowym ogłoszonym przed Kongresem

¹⁴ Przykład drugiego typu możemy odnaleźć wśród Żydów, którzy odwoływali się do obszarów nieistniejącego przez wieki Izraela, skąd exodus rozpoczął się już w I w.

¹⁵ B. Anderson, *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków 1997, s. 19.

¹⁶ Anderson podaje przykład mieszkańców Jawy, którzy mieli świadomość sieci kontaktów i pokrewieństwa rozciągającą się na obszar całej wyspy. *Ibidem*, s. 20.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, tł. T. Hołówka, Warszawa 1991, s. 9.

USA w styczniu 1918 roku wskazał na potrzebę rozwiązania palących kwestii narodowych, w tym między innymi kwestii niepodległej Polski (pkt. 13) oraz kwestii praw mniejszości wewnątrz Turcji (pkt. 12)¹⁹. Prezydent USA zezwolił na rozwój nacjonalizmu, zwłaszcza wewnątrz upadającego Imperium Osmańskiego, gdzie nie tylko Kurdowie, ale również Ormianie i Grecy stanowili znaczące mniejszości. Również Włodzimierz I. Lenin w Dekrecie o Pokoju z 26 października 1917 roku wspominał o prawie do samostanowienia²⁰. W przypadku dwóch wspomnianych wyżej narodów nacjonalizm był nie tylko tzw. zasadą polityczną stymulującą kształtowanie tożsamości narodowej. Zarówno Ormianie, którzy władali znacznymi obszarami w czasach antycznych²¹, jak i Kurdowie starali się wykorzystać schyłek I wojny światowej do wybicia się na niepodległość. Nacjonalizm w przypadku kurdyjskim stanowił jeszcze jeden istotny czynnik, mianowicie stwarzał naród. Kurdowie musieli nauczyć się swojej historii, a właściwie odkryć ją na nowo. Elity, które już od końca lat 90. XIX wieku były skupione wokół pisma „Kurdystan”, starały się propagować tematykę kurdyjską wśród swoich pobratymców. Poziom analfabetyzmu wśród ludności kurdyjskiej był wysoki, dlatego publikowane teksty nie miały znaczącego zasięgu. Jednakże z czasem coraz większe kręgi zainteresowanych przekazywały sobie kolejne wydania periodyku, aby później dyskutować o własnej tożsamości, historii i kulturze. Pierwsza kurdyjska szkoła powstała w 1908 roku w Stambule, dzięki wsparciu Kurdyjskiego Towarzystwa Wzajemnej Pomocy i Postępu (KTTC)²². Cały ruch kurdyjski został zahamowany przez delegalizację wszelkich pozamłotodureckich organizacji w 1910 roku. Dekret zakazywał oficjalnej działalności zarówno w stolicy, jak i na prowincji. Wciąż jednak funkcjonowały liczne koła kurdyjskie, które po wojnie stanowiły silny obóz nacjonalizmu kurdyjskiego.

Szechowie kurdyjscy zarówno w XIX, jak i w XX wieku stanowili znaczącą siłę w mobilizowaniu Kurdów na rzecz idei niepodległościowych, wy-

¹⁹ Treść pokojowego programu Thomasa Woodrowa Wilsona z 8 stycznia 1918 r., <http://wwi.lib.byu.edu/index.php/President_Wilson's_Fo-urteen_Points> (25 VIII 2010).

²⁰ R. Andrzejczuk, *Uzasadnienie prawa narodów do samostanowienia. Prawa człowieka podstawą prawa narodów do samostanowienia*, Lublin 2002, s. 149.

²¹ M. Popko, *Ludy i języki starożytnej Anatolii*, Warszawa 1999, s. 181-185.

²² Kendal, *The Kurds under the Ottoman Empire*, [w:] *A People Without a Country. Kurds and Kurdistan*, red. G. Chaliand, New York 1993, s. 27.

przedzając działalność inteligencji skupionej głównie w zachodnich miastach Anatolii oraz na wychodźstwie. Przywódcy religijni cieszyli się znaczącym szacunkiem, gdyż społeczności lokalne uważały ich za ludzi świętych, będących ogniwami łączącymi wyznawców z Bogiem. Byli to zwykle jedyni ludzie w wiosce, którzy posiadli umiejętność pisania i czytania, znali księgi objawione i mieli gruntowną wiedzę teologiczną. Poza sprawowaniem funkcji religijnych szechowie byli medykami, a częstokroć rozjemcami w różnych konfliktach międzyludzkich²³. Jednak można postawić pytanie, co było przyczyną tak znaczącego wpływu tych osób na politykę? Na obszarze „dar as-salam” polityka funkcjonuje w symbiozie z religią. Prawo szariatu, które mułlowie wywodzą z „sunny” oraz „hadisów” i innych komentarzy do ksiąg objawionych, choć ma swoje teologiczne podstawy, nie może być traktowane w oderwaniu od codzienności, w tym również od życia politycznego. Przywódca religijny cieszył się więc wysokim autorytetem, także w dziedzinie polityki. Warto wspomnieć, iż na czele takich powstań, jak wspomniana już rewolta Ubaydullaha z lat 1880-1882 czy z roku 1925 rewolta Saída z Piranu, stali szechowie religijni z bractwa Nakszbandi.

Szechowie oraz aghowie odgrywali coraz ważniejsze role w wyniku reformy gruntowej przeprowadzonej w latach 50. dziewiętnastego stulecia²⁴. Sułtan Abdülmecid I wprowadził częściową decentralizację państwową, przez co nadał większe uprawnienia mirom oraz „aghom” na prowincji. Z owego prawa skorzystało wielu posiadaczy ziemi, w tym kurdyjscy, którzy przestali podlegać osmańskim emirom. Owa próżnia polityczna doprowadziła do atomizacji społeczeństwa osmańskiego²⁵. Silne i liczne plemiona zaczęły odgrywać istotną rolę w skali regionów. Aghowie zdobywali autonomię, gdyż póki płacili podatki do stolicy, dopóty nie musieli podejmować się jakąkolwiek interwencją z zewnątrz w zarządzanie własnymi ziemiami. Owi właściciele ziemscy, jako pobożni muzułmanie, zwykle konsultowali swoje poczynania z duchownymi. W ten sposób krąg decydencki w XIX-wiecznych społecznościach kurdyjskich się domykał.

²³ M. van Bruinessen, *Agha, Shaiks and State. On the Social and Political Organization of Kurdistan*, London 1992, s. 258; R. Olson, *The Emergence of Kurdish Nationalism and The Sheiks Said Rebellion, 1880-1925*, Austin 1989, s. 3.

²⁴ R. Olson, *The Emergence of...*, s. 4.

²⁵ M. van Bruinessen wskazuje, że owe rozbitcie społeczeństwa anatolijskiego wpłynęło również negatywnie na jedność konfederacji plemiennych. *Idem, Agha, Shaiks and...*, s. 228-229.

W kolejnym stuleciu, dzięki coraz silniejszej migracji, Kurdowie przesiedlali się nie tylko na zachód państwa, ale również za granicę.

Kurdowie – naród heterogeniczny

Kurdowie od wieków zamieszkiwali obszary, które przyjęło się nazywać Kurdystanem. Nie można podać jednoznacznej daty powstania owej wspólnoty wyobrażonej wśród znacznej części góralskiego chłopstwa w Taurusie i dorzezczach Eufratu i Tygrysu. Warto jednak wskazać, które kwestie w przytoczonej wyżej definicji przystają do kurdyjskich realiów.

W kontekście wspólnej historii i kultury niepodważalnym motywem jednoczącym Kurdów jest odwoływanie się do medyjskiego upadku Asyrii²⁶ czy legend o Kawie²⁷. Równie homogenizującym czynnikiem, bodaj najbardziej widocznym, jest święto Nowego Roku (Newroz) w okresie przesilenia wiosennego, które jest obchodzone rokrocznie. Jest to uroczystość ognia, w czasie której Kurdowie rozpalają ogniska i pochodnie na cześć odejścia zimy. Celebracja odbywa się w momencie zrównania czasu dnia i nocy. Jednak symbolikę newrozowego ognia wywodzi się od legendy o bohaterskim kowalu Kawie, który to rzekomo miał za pomocą ognisk informować ludzi o powstającej rewolucji przeciwko tyrańskiej władzy, bądź według alternatywnych wyjaśnień, oznaczał oczyszczającą moc ognia, w której spalono cały dobytek króla Zuhaka²⁸.

²⁶ Rosyjski orientalista W.F. Minorsky, badając historię Iranu, stwierdził, że współczesnych Kurdów można uznać na potomków starożytnych Medów, którzy doprowadzili do upadku jednego z największych państw Bliskiego Wschodu – Asyrii w latach 612-614 p.n.e. Zob.: J. Zabłocka, *Kurdowie dawniej i dziś*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 1993, t. 2, z. 1(2), s. 42.

²⁷ Według kurdyjskich podań Kawa był kowalem, który zdołał pogromić demonicznego króla Azhdyhaka-Zuhaka, słynącego ze zjadania mózgów młodych chłopców. Kowal Kawa po stracie sześciu synów stanął na czele ludności i pokonał władcę własnym młotem, wyzwalając w ten sposób ludność spod tyranii owego monarchy. Na tronie zasiadł sprawiedliwy król Faraydun. Zob. G.S. Ezzadin, *Various Forms of Celebrating Newroz in Iraqi Kurdistan*, [w:] *Kurdowie i Kurdystan iracki na przełomie XX i XXI wieku*, red. A. Abbas, P. Siwiec, Poznań 2009, s. 278-279.

²⁸ *Ibidem*, s. 280.

Liczne plemiona kurdyjskie, które żyły na pograniczu obu wielkich potęg późnośredniowiecznego Bliskiego Wschodu, funkcjonowały w dwóch odmiennych systemach politycznych, co przekładało się również na wpływy językowe. Dialekty kurdyjskie, gdyż niemożliwe jest wskazanie jednego języka, który mógłby uzurpować prawo do miana „lingua kurdi”, dzielą się na dwie grupy: dialekt północny zwany popularnie „bahdinani” oraz dialekt południowy „sorani”; obie złożone są z licznych poddialektów, którymi posługują się ludzie w Kurdystanie. Wskazuje się, iż dialekty kurdyjskie należą do grupy języków zachodnioirańskich, z których wyodrębniły się również grupy „gurani” („gorani”) oraz „zazaki” („zaza”)²⁹. Wszystkie te dialekty mają wiele podobnych słów, zwłaszcza w ramach grupy „kurmandzi”, natomiast dialekt „zazaki” różni się w sposób znaczący zarówno w fonetyce, jak i składni. Plemiona używające dialektów z grupy „gurani” poprzez izolację od kurdyjskiego etnosu³⁰ mówią w sposób zbliżony do współczesnego języka „farsi”, a który dominuje w Iranie.

Poza różnicami fonetyczno-składniowymi istotny wpływ ma zapis dialektów kurdyjskich w różnorodnych alfabetach. Przez stulecia Kurdowie pisali w alfabecie perskim, który różni się od arabskiego kilkoma znakami. Po reformie języka tureckiego w latach 20., którą przeprowadził pierwszy prezydent Mustafa Kemal Pasza, wprowadzono na terenie całej Republiki alfabet łaciński, co wpłynęło również na dialekty kurdyjskie, które siłą rzeczy również uległy latynizacji. Naturalnie, w okresie międzywojennym poziom analfabetyzmu był wciąż bardzo wysoki, stąd owe reformy językowe dotknęły w pierwszej kolejności obszary zurbanizowane, dopiero później wieś anatolijską. Lecz poza Turcją nie wspomniano o licznej diasporze, która zamieszkuje państwa Kaukazu oraz dzisiejszą Rosję, dokąd plemiona migrowały już w latach 70. XIX stulecia. Pismo owej ludności uległo rusyfikacji i współcześnie stosuje się zapis cyrylicą.

Podsumowując wątek heterogeniczności językowej, należy pamiętać, że mimo starań powstających w różnych częściach Kurdystanu kół naukowych, prace nad ujednoczeniem pisanego języka kurdyjskiego do tej pory nie nabrały rozpędu. Największą szansę na stworzenie jednolitego (pisanego) języka ma Autonomia Kurdyjska w Iraku, gdzie naukowcy między innymi z Uniwersytetu

²⁹ F. Jomma, *Kurdystan i Kurdowie. Problemy diaspor kurdyjskiej*, Gdańsk 2001, s. 27-31.

³⁰ Plemiona te zostały wysiedlone na południowo-wschodnie wybrzeże Morza Kaspijskiego.

w As-Sulejmanijji powołali Radę, która stanowi organ doradczy kurdyjskiego rządu w Irbilu³¹. Zgodnie z Konstytucją Iracką oficjalnymi językami używanymi w państwie są arabski oraz kurdyjski³². W Turcji język kurdyjski był zakazany od lat 30. XX wieku. Ów stan trwał do roku 2001, kiedy to w ramach ośmiu koszyków reform zezwolono na używanie języków innych niż turecki w publicznej komunikacji. To rozwiązanie jest konsekwencją harmonizacji prawa tureckiego, choć poszanowanie praw mniejszości narodowych wiąże się również z respektowaniem konwencji Rady Europy, której Republika jest członkiem od 9 sierpnia 1949 roku³³.

Istotnym objawem heterogeniczności narodu kurdyjskiego jest jego polityka, a właściwie brak wspólnej wizji politycznej Kurdów podzielonych granicami poszczególnych państw. W każdym z czterech państw istnieją organizacje, które postulują utworzenie niepodległego Kurdystanu, jednak w wielu wypadkach jest to tylko postulat wygłaszany jako czynnik legitymizacji działalności danego związku wśród pobratymców. Suwerenność kurdyjska inaczej jest dzisiaj postrzegana w Turcji, a inaczej w Iraku. W tym drugim funkcjonuje od blisko dwudziestu lat autonomia³⁴, wewnątrz której funkcjonuje parlament oraz gabinet zarządzający trzema prowincjami północnoirackimi: Dahuk, As-Sulejmanijja i Irbil. Kwestią sporną jest wciąż okręg Kirkuk, do którego roszczą sobie prawo również Turkmeni, Asyryjczycy oraz Arabowie³⁵. Każdy Irakijczyk zdaje sobie sprawę z olbrzymich złóż ropy naftowej i gazu, które znajdują

³¹ I.M. Rasool, *Kurdish Dialects and the Unified Literary Language*, [w:] *W kręgu problematyki Kurdów i Kurdystanu. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, Poznań 2003, red. A. Abbas, Poznań 2004, s. 77-80.

³² Art. 4, Konstytucja Iraku z 2005 r.

³³ Republika Turcji nie podpisała oraz nie ratyfikowała żadnej z dwóch konwencji dotyczących mniejszości, które weszły w życie w I kwartale 1998 r. Mowa tutaj o Konwencji Ramowej o ochronie mniejszości narodowych oraz Europejskiej Karcie Języków Regionalnych i Mniejszościowych. Dane za oficjalną stroną traktatów nt. praw mniejszości Rady Europy: <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/Liste-Traites.asp?MA=6&CM=7&CL=ENG>> (1 IX 2010).

³⁴ Autonomiczny Region Kurdystanu został powołany do życia w 1970 r., jednakże Regionalny Rząd oraz szersze struktury polityczne zaczęły tam funkcjonować po wojnie w Zatoce Perskiej.

³⁵ Por.: A. Abbas, *Kirkuku a sprawa kurdyjska w Iraku*, [w:] *Kurdowie i Kurdystan iracki...*, s. 209-219; S. Tataii, *Kirkuk Kurdistan. Kirkuk Kurdistan has been The Heart of South Kurdistan from Time immemorial*, Bloomington 2006, s. 60-62.

się płytko pod miastem i w jego okolicy, stąd ów region nabiera gospodarczo-strategicznego znaczenia.

Konflikty między Kurdami w Iraku sięgają co najmniej czasów brytyjskiego mandatu. Po utworzeniu przez Mellę Mustafę Barzaniego – Demokratycznej Partii Kurdystanu (KDP)³⁶, na scenie politycznej pojawiła się opozycja związana z rodem Talabanich, którzy utworzyli Patriotyczną Unię Kurdystanu (PUK). Oba ugrupowania przetrwały próbę czasu i wciąż kształtują politykę nie tylko w Kurdystanie irackim, ale i w całym państwie. Po latach wzajemnych antagonizmów udało się doprowadzić do podziału politycznych ról. Syn Barzaniego – Massuod obecnie jest prezydentem autonomii z siedzibą w Irbilu (*kur.* Hawler), natomiast Jalal Talabani został wybrany na Prezydenta Iraku. Oba ruchy wywodzą swój rodowód z socjalizmu inspirowanego nacjonalizmem, czego przykładem było powstanie Republiki w Mahabadzie w 1946 roku, dzięki znaczącemu poparciu Związku Radzieckiego (ZSRR)³⁷. Dzisiaj ani Rosja oraz żadne inne państwo nie wspiera w sposób jednoznaczny kurdyjskich praw do samostanowienia³⁸. Sami Kurdowie również nie są w stanie wskazać osoby czy delegacji, która mogłaby reprezentować interesy narodowe, przy największych organizacjach międzynarodowych. Były próby utworzenia parlamentów na uchodźctwie, czego przykładem jest zgromadzenie kurdyjskie utworzone w Hadze w 1995 roku, które jednak szybko zostało zawieszono z powodu poparcia, jakiego udzieliła mu Partia Pracujących Kurdystanu (PKK)³⁹. Również żadne z państw, na obszarze których leży Kurdystan, nie zamierza podejmować się roli obrońcy kwestii kurdyjskiej, traktując to jako niezgodne z partykularną racją stanu.

³⁶ Owe działanie poprzedzone było utworzeniem na terenie Iranu Demokratycznej Partii Kurdystanu (DPKI), której protoplastą był Qazi Mohammad w roku 1945. Zob.: A.R. Ghassemlou, *Kurdistan in Iran*, [w:] *A People Without Country. The Kurds and Kurdistan*, red. G. Chaliand, New York 1993, s. 106.

³⁷ D. Romano, *The Kurdish Nationalist Movement. Opportunity, Mobilization and Identity*, Cambridge 2006, s. 225; W.E. Jwaideh, *The Kurdish National Movement: its Origins and Development*, New York 2006, s. 250-251.

³⁸ M.M. Gunter wskazuje, iż taką rolę odgrywają Stany Zjednoczone, które potrafią rezygnować z dobrych relacji w ramach NATO z Turcją. Por. *idem*, *The Kurds Ascending. The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Iraq and Turkey*, New York 2008, s. 10.

³⁹ G. Gürbey, *The Development of the Kurdish Nationalist Movement in Turkey Since the 1980s.*, [w:] *The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s. Its Impact on Turkey and The Middle East*, red. R. Olson, Lexington 1996, s. 25.

Poszukiwanie suwerenności jako dopełnienie nacjonalistycznych postulatów

Nacjonalizm kurdyjski dąży do zdobycia suwerenności, jednak ów cel nie jest terminem jednoznacznym. Możemy oczywiście postrzegać suwerenność jako bezwzględne sprawowanie władzy nad danym terytorium, tak zwana całościowość, oraz istotny jest drugi czynnik, którym jest samowładność⁴⁰. Władza winna być sprawowana przez suwerena na całym terytorium oraz niezależnie od jakichkolwiek czynników zewnętrznych. Jednakże, współcześnie trudno jest wskazać państwa Bliskiego Wschodu, choć nie tylko tego regionu, które mogą sprawować swoją władzę w pełni samowładnie. Wspomniane czynniki zewnętrzne wpływają w znaczący sposób na kształtowanie chociażby gospodarki za pomocą: dynamiki handlu zagranicznego, co wpływa na PKB; dostaw surowcowych czy embarga handlowego. Postrzeganie suwerenności nie może być zawężane wyłącznie do wyżej wspomnianych dwóch poziomów. Uwzględniając paradygmat liberalny w ramach stosunków międzynarodowych, należy zaznaczyć, iż mamy do czynienia z malejącą suwerennością gospodarczą poszczególnych państw⁴¹.

Kurdowie starali się wybić na niepodległość wielokrotnie w XX wieku, podobne tendencje można obserwować także w obecnym stuleciu. Jednak coraz trudniej jest zdobyć organizacjom separatystycznym legitymację dla własnych działań. Choć jednoznacznie nie można wskazać, czy poparcie dla PKK⁴² w obecnym stuleciu wzrosło, czy też zmalało, to pewne jest, że zmieniła się działalność partyzantów. Ostrą agitację polityczną lat 90. wyparły niemal cał-

⁴⁰ Za Ludwikiem Ehlichem, Z. Czachór, *Suwerenność*, [w:] *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, red. C. Mojsiewicz, Wrocław 2004, s. 345.

⁴¹ Kenneth N. Waltz wskazuje, iż cezurą w redukowaniu suwerenności gospodarczej jest powstanie w latach 70. XX w. systemu Bretton Woods. Por.: *idem*, *Globalization and American Power*, „The National Interest” 2000, <http://findarticles.com/p/articles/mi_m2751/is_200-0_Spring/ai_61299041/?tag=content;col1> (1 IX 2010).

⁴² Obecnie organizacja zmieniła nazwę na Front Wyzwolenia Ludu (*kur.* Hezen Parastina Gel – HPG), jednak jest to zmiana czysto kosmetyczna, gdyż struktura organizacyjna oraz osoby nią zarządzające nie uległy alternacji, choć w 2002 r. powstało również polityczne skrzydło Kongra-Gel, czyli Kongres Ludowy. Ponieważ skrót PKK utrwalił się w dyskursie naukowym i publicznym, w dalszej części pracy stosowana będzie owa pierwotna abrewiacja.

kowicie szkolenia partyzantów w celu podtrzymywania konfliktu granicznego oraz logistyka utrzymania obozów w górach Qandil. Polityczne oddziaływanie na ludność kurdyjską w Turcji przez partię, którą założył Abdullah Öcalan, zmieniło jakość. Owa organizacja stanowi palący problem dla władz tureckich, które wciąż obawiają się ostrzeliwania patroli granicznych przez małe oddziały partyzanckie. Kwestią czasu było powstanie alternatywy politycznej wśród Kurdów w postaci organizacji, działających legalnie na terytorium państwa. Dzisiaj cena za poparcie PKK jest równie wysoka jak dwadzieścia lat temu, wciąż można obserwować przykłady skazywania sądowego osób, często sprawujących publiczne funkcje. Głośną sprawą było ponowne uwięzienie kurdyjskiej działaczki politycznej Layli Zany, która po odbyciu dziesięcioletniego wyroku pozbawienia wolności⁴³, w roku 2008 ponownie została oskarżona o zagrożenie dla integralności terytorium państwa poprzez wskazanie Öcalana jako jednego z przywódców Kurdów⁴⁴. Została skazana na kolejną dekadę więzienia. Partia Demokratycznego Społeczeństwa (DTP), która przejęła część zwolenników PKK, ma 23-osobową reprezentację w parlamencie, oraz zwyciężyła na południowym wschodzie w ostatnich wyborach samorządowych w 2009 roku⁴⁵. W stolicy tureckiego Kurdystanu DTP uznaje się za politycznego kontynuatora schedy po partii Öcalana, która cieszy się poparciem większości mieszkających tam Kurdów. Warto wskazać, że rządząca AKP miała wielu zwolenników wśród osób starszych. Poparcie partii rządzącej można wiązać z silną identyfikacją religijną obywateli oraz budowaniem państwa dobrobytu, między innymi dzięki „strategicznej głębi”, doktrynie zaprojektowanej przez politologa Ahmeta Davatoglu⁴⁶. Gdy doszło do manifestacji związanej z operacją wojsk tureckich w październiku 2009 roku w mieście Batman, oprócz symboli partyjnych DTP, w tłumie powiewały symbole PKK, łącznie z podobizną Abdullaha (Apo) Öcalana. Do akcji wkroczyła policja, która zaczęła zatrzymywać ludzi.

⁴³ S. Yurdatapan, J. Sugden, *Kurdish Political Prisoner Leyla Zana Released After a Decade in Jail*, <<http://www.democracynow.org/>>, June 10, 2004> (30 VIII 2010).

⁴⁴ S. Sanandaji, *Help Leyla Zana*, <<http://www.gopetition.com/petitions/leyla-zana.html>> (1 IX 2010).

⁴⁵ M. Akyol, *Pro-Kurdish DTP sweeps Diyarbakir*, „Hurriyet”, <<http://www.hurriyet.com.tr/english/domestic/11318806.asp>> (1 IX 2010).

⁴⁶ Więcej na temat paradygmatu „strategicznej głębi” zob.: A. Szymański, *Polityka zagraniczna Turcji w latach 2007-2009: kontynuacja czy zmiana?*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2009, nr 2(48), s. 45-80.

Kuriozalnym przykładem stosowania Antyterrorystycznego Prawa (Nr 3713) jest piętnastoletnia Kurdyjka – Berivan Sayaca, którą sąd, za udział we wspomnianej demonstracji, skazał na trzynaście i pół roku więzienia. Wyrok ze względu na wiek został skrócony do ośmiu lat pozbawienia wolności. Dzięki wsparciu polityków i organizacji pozarządowych Berivan wyszła z diyarbakirskiego więzienia w lipcu 2010 roku⁴⁷. Wciąż dochodzi do zatrzymywania nieletnich i skazywania ich na długie kary więzienia na podstawie wspomnianego prawa antyterrorystycznego z 1991 roku⁴⁸.

Walka z terroryzmem PKK trwa od ponad ćwierćwiecza, pokolenia dziś już emerytowanych żołnierzy tureckich zdobywały doświadczenie w walce z partyzantką kurdyjską, a obecnie robią to ich synowie. Również tak zwana „straż wiejska” utworzona przez prezydenta Turguta Özala nie spełnia swojego zadania, gdyż rodziny osób na stanowiskach policyjnych zostały wykluczone ze społeczności wiejskich. Zarówno wojsku, jak i władzy coraz trudniej jest używać klasycznych metod informacji i zapobiegania konfliktom na wschodzie.

Współcześnie wśród tureckich Kurdów powszechna staje się koncepcja dążenia do federalizacji systemu politycznego⁴⁹. Wskazuje się, że owe rozwiązanie skutecznie wprowadziło stabilizację wewnątrz Iraku, w którego konstytucji znalazły się zapisy dotyczące poszanowania praw wszystkich narodowości zamieszkujących terytorium państwa, co zapewnia respektowanie praw społecznych, kulturalnych i politycznych. Według zapisu Konstytucji Iraku z 2005 roku państwo jest federacją, co daje szersze uprawnienia do stanowienia wewnętrznych regulacji prawnych w każdym z osiemnastu okręgów irackich, w tym trzech wchodzących w skład autonomii. Choć wątek federalny stanowi interesującą alternatywę w rozwiązaniu kwestii kurdyjskiej, jednakże nikt

⁴⁷ *A 15-year-old Turkish girl Berivan freed after 9 months in Turkish jail*, <<http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2010/7/turkey2828.ht-m>> (12 IX 2010).

⁴⁸ W listopadzie 2009 r. oskarżyciel żądał kary dwudziestu trzech lat więzienia dla młodzieży w wieku 13-14 lat za rzekome rzucanie koktajlami Mołotowa oraz kamieniami. Por.: R. Tait, *Turkish Kurd, 15, jailed for eight years over 'terror' crimes at protest rally*, „The Guardian” 2010, <<http://www.guardian.co.uk/world/2010/jan/31/turkey-terror-jail-human-rights>> (10 IX 2010).

⁴⁹ Federalizm był jednym z głównych postulatów w samorządowej kampanii politycznej w 2009 r. przez Partię Prawa i Wolności (Hak-Par), z siedzibą Diyarbakır. Program partii dostępny na stronie: <http://www.hakpar.org.tr/program_ingilizce.html> (2 IX 2010).

w Turcji nie ma złudzeń, iż żadna z obecnie zasiadających w parlamencie partii nie będzie proponować zmiany konstytucji m.in. ze względu na wspomniany wyżej syndrom sewrski oraz turecką rację stanu. Turcy lubią przedstawiać się jako mieszkańcy państwa narodowego, w którym wciąż panuje silny kult Atatürka⁵⁰.

Ponieważ przytoczone zostały działania PKK skierowane przeciwko władzom tureckim, warto wskazać, iż w Kurdystanie irackim funkcjonuje jeszcze jedna organizacja związana z separatyzmem kurdyjskim, która działa na pograniczu z Iranem. Jest to organizacja Partia Wolnego Życia Kurdystanu (PJAK), która podobnie jak poprzedniczka, założona w 1978 roku, należy do Kurdyjskiej Demokratycznej Konfederacji (KCK). Owa grupa toczy walkę o demokratyzację irańskiej teokracji. Interesujący jest fakt, iż znaczną liczbę partyzantów PJAK-u stanowią kobiety, które walczą w duchu feministycznym o prawa kobiet w świecie islamu. Kobięca grupa nazywa się Ierżerika (Yerjerika), której przewodniczyła przez wiele lat Gulistan Dugan⁵¹. Zarząd partii stoi na stanowisku, iż jeśli powstanie demokratyczny rząd, to winno się w nim zachować paritet kobiecy⁵². W roku 2009 dochodziło do licznych incydentów terrorystycznych w prowincji Kermanszah, do których przyznał się Wschodni Front Kurdystanu, czyli zbrojne skrzydło PJAK. W wyniku zaciekłych walk tylko 24 kwietnia 2009 roku zginęło osiemnastu irańskich policjantów⁵³. Choć działalność tej organizacji w ostatnim czasie koncentruje się w irańskim okręgu Kermanszah, to jednak do aktów terroru organizowanych przez członków PJAK dochodziło również na granicy tureckiej, czy w Syrii.

Działania obu organizacji przedstawione powyżej są egzemplifikacją dążenia do samostanowienia w sposób zbrojny, który wydaje się stanowić potencjalnie istotne narzędzie w przypominaniu środowisku międzynarodowemu o prawach Kurdów. Jednakże przez ponad trzydzieści lat działalności Partii Pracujących Kurdystanu nie udało się przybliżyć do zrealizowania idei samo-

⁵⁰ W. Szablowski, *Nie ma Turka bez Atatürka*, „Duży Format” 2010, s. 6-7.

⁵¹ J. Brandon, *Iran's Kurdish Threat: PJAK*, „Terrorism Monitor” 2006, nr 12.

⁵² *Party for a Free Life in Kurdistan*, <<http://nishtimanparwar.com/english/?p=41>> (3 IX 2010).

⁵³ *Death toll 26 in battle with rebels*, „Gulf Times” 2009, <http://www.gulf-times.com/site/topics/article.asp?cu_no=2&item_no=288366&v-ersion=1&template_id=37&parent_id=17> (3 IX 2010).

stanowienia narodowego, a w wyniku tego konfliktu życie straciło ponad 37 tys. ludzi⁵⁴.

Dynamika nacjonalizmu

Nacjonalizm kurdyjski jest zjawiskiem zmiennym w czasie, które ulegało intensyfikacji, by w następnych latach wyhamowywać tempo działania. Według Roberta Olsona do wybuchu powstania szecha Saida w roku 1925 można wyróżnić cztery fazy rozwoju tegoż zjawiska⁵⁵. Pierwszy okres obejmuje lata działalności Kurdyjskiej Ligi założonej przez Ubaydullaha z Nehri do roku 1883. Następnym etapem jest utworzenie przez sułtana Adbülhamida II kawalerii konnej „hamidiye”, która służyła do gromienia Ormian w latach 90. XIX wieku. Trzecim etapem jest czas I wojny światowej do podpisania traktatu pokojowego w Sevres w 1920 roku. Ostatnią z wyróżnionych przez amerykańskiego kurdologa faz jest okres powojenny, do upadku powstania szecha Saida⁵⁶. Jednak ruch kurdyjski nie przestał funkcjonować. Wręcz przeciwnie, należy mówić o jego rozprzestrzenianiu się oraz intensyfikacji. Przede wszystkim poprzez wspomnianą już zmianę otoczenia geopolitycznego, czyli powstanie czterech państw w miejsce dwóch sprzed roku 1914, Kurdowie zaczęli walczyć o poszanowanie ich odrębności ze wszystkimi suwerenami. W latach 1928-1937 w Turcji wybuchły dwa znaczące powstania, pierwsze pod Araratem (Agri Dugh) i następne w Dersim, czyli tureckim Tuceli, które zostały spacyfikowane⁵⁷. W tym samym czasie na terenie Syrii, Iraku i Turcji działała partia Khoybun (kur. Xoybun), która starała się podtrzymać tożsamość kurdyjską poprzez edukację i wydawanie prasy. Szóstym okresem jest czas II wojny światowej oraz powstanie na terenie Iranu Republiki Kurdystanu w Mahabadzie, która istniała na przełomie lat 1946 i 1947⁵⁸.

Po upadku Republiki Mahabadzkiej wciąż można obserwować funkcjonowanie Demokratycznej Partii Kurdystanu powstałej w Iranie (KDPI), której

⁵⁴ M.M. Gunter, *The Kurds Ascending...*, s. 6.

⁵⁵ R. Olson, *The Emergence of...*, s. 1.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ W wyniku starć z wojskami tureckimi zginęło ponad 40 tys. Kurdów. Por.: D. McDowall, *A Modern History of the Kurds*, London-New York 2005, s. 206-209.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 240 i n.

członkowie z Mellą Mustafą Barzanim na czele utworzyli partię w Iraku. W wyniku rywalizacji między klanami powstał kolejny twór polityczny, jakim jest Patriotyczna Unia Kurdystanu z Jalalem Talabanim na czele w 1975 roku. Jednakże owe procesy partio-twórcze, które w istotny sposób wpłynęły na relacje kurdyjsko-arabskie wewnątrz państwa irackiego, przyczyniły się do ostatecznego powstania w 1970 roku autonomii kurdyjskiej. Owe wydarzenia można uznać za kończące fazę trwającą od roku 1939, gdyż były one związane z działalnością organizacji, takich jak: Komala, KDPI, a później KDP w Iraku.

Kolejny, ósmy etap rozwoju nacjonalizmu przypada na przełom lat 70. i 80. XX wieku i trwa współcześnie. Powstała wówczas założona m.in. przez Abdullaha Öcalana, Partia Pracujących Kurdystanu (PKK), wpływająca na eskalację konfliktu turecko-kurdyjskiego oraz pośrednio na politykę wobec Kurdów. Ponad dekadę później, po zakończeniu wojny w Zatoce Perskiej nastąpiło rzeczywiste powołanie autonomicznego rządu, zwanego Regionalnym Rządem Kurdystanu (KRG) z siedzibą w Irbilu, który został rozbity w wyniku sporów politycznych już w roku 1994. Ponowny konflikt w Zatoce Perskiej doprowadził do zniesienia władz baasistowskich w Bagdadzie oraz powołania (po wyborach w 2005 roku) nowego rządu w Irbilu. W lipcu 2009 roku doszło do kolejnych wyborów. W skład rządu wchodzi zarówno reprezentanci KDP, PUK, jak i Demokratycznego Ruchu Asyryjskiego (Ministerstwo Transportu i Komunikacji) i Islamskiego Ruchu Kurdystanu (Ministerstwo Dotacji i Spraw Religijnych)⁵⁹.

Czy Kurdowie stoją przed nowym etapem nacjonalizmu? Możliwych jest kilka scenariuszy rozwoju kwestii kurdyjskiej na Bliskim Wschodzie. Po pierwsze, można mówić o znaczących szansach, jakie będzie miał irbilski rząd po ostatecznym wycofaniu wojsk koalicyjnych z Iraku. Prezydent Barack Obama 27 lutego 2009 roku ogłosił datę zakończenia misji stabilizacyjnej w federacji irackiej⁶⁰. Oficjalnie „Operacja Iracka Wolność” zakończyła się 19 sierpnia 2010 roku, jednakże kontyngent liczący około 50 tys. żołnierzy do końca 2011 roku ma za zadanie przeszkolić irackie służby w celu zwiększenia bezpieczeń-

⁵⁹ Dane za oficjalną stroną Regionalnego Rządu Kurdystanu: <<http://krg.org/>> (20 IX 2010).

⁶⁰ *Obama: U.S. to withdraw most Iraq troops by August 2010*, <http://articles.cnn.com/2009-02-27/politics/obama.troops_1_iraq-troops-home-president-obama?_s=PM:POLITICS> (20 IX 2010).

stwa wewnętrznego⁶¹. Nowy porządek w państwie może oznaczać nowe szanse na zwiększenie uprawnień KRG chociażby w dziedzinie gospodarki, takich jak możliwość podpisywania umów międzynarodowych dotyczących handlu ropą naftową wydobywaną w Kurdystanie.

Również Kurdowie w Turcji mają szansę na zwiększenie swoich praw narodowych, jako mniejszości, poprzez dalszą harmonizację prawa wewnętrznego z prawodawstwem Unii Europejskiej (UE). Kurdowie wciąż są zwolennikami dalszego pogłębiania procesu członkowskiego Republiki Tureckiej. Wpływają na ten fakt wymierne korzyści, takie jak: możliwość nadawania programów radiowych i telewizyjnych bez ograniczeń, jak również wydawanie prasy w dialektach kurdyjskich. Po wielu latach starań stało się możliwe wypełnianie wolności słowa poprzez zmianę zapisu art. 26 Konstytucji w 2001 roku⁶². Z drugiej strony Turcja wciąż penalizuje używanie kurdyjskich symboli, takich jak flaga Kurdystanu z charakterystycznym słońcem w środku, czy flagi oraz podobizny założyciela PKK, które przez wiele lat stanowiły symbol kurdyjskiej walki o wolności. Kontrowersyjny art. 301 Kodeksu Karnego dotyczący „obrazy tureckości”, choć uległ zmianie w zapisie, wciąż jest wykorzystywany przeciw wszelkim kontestatorom obecnej polityki władz w Ankarze⁶³.

Istnienie narodu kurdyjskiego, choć jest faktem, wciąż jest kontestowane przez wiele środowisk, w tym część tureckiego środowiska akademickiego czy militarnego⁶⁴. Przywoływany jest również argument, iż zbiorowość, której nie łączy jeden język, nie może być uznana za naród. Przytoczone wyżej argumenty przeczą temu sformułowaniu. Warto jednak pamiętać, że jest to naród szukający swego miejsca w świecie. W owych poszukiwaniach stosuje różnorakie metody, wykorzystując również walkę zbrojną, o której informacje częściej trafiają na łamy gazet i strony internetowe niż do sumień decydentów. Jednakże zawężanie nacjonalizmu kurdyjskiego wyłącznie do zbrojnych zmagania jest błędną hipotezą, gdyż nie każdy nacjonalista kurdyjski jest separatystą. Choć w pracy zostały

⁶¹ *Last US combat brigade leaves Iraq*, <<http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2010/08/201081818840122963.html>> (20 IX 2010).

⁶² A. Szymański, *System konstytucyjny Turcji*, Warszawa 2006, s. 28.

⁶³ R. Lea, *In Istanbul, a writer awaits her day in Court*, „The Guardian” 2006, <<http://www.guardian.co.uk/books/2006/jul/24/fiction.voic-esofprotest>> (20 IX 2010).

⁶⁴ Por. A. Berwari, T. Ambrosio, *The Kurdistan Referendum Movement: Political Opportunity Structures and National Identity*, „Democratization” 2008, Nr 5, s. 891-908.

wskazane głównie powstania narodowościowe, to jednak możemy obserwować inne rodzaje działalności, które możemy nazwać miękkim nacjonalizmem, a są to: promocja kultury kurdyjskiej poprzez środki masowego komunikowania, np. Roj TV, Medya TV czy TRT 6, jak również poprzez działalność licznych ośrodków kurdyjskich, np. Waszyngtońskiego Instytutu Kurdyjskiego, Instytutu Kurdyjskiego w Paryżu czy Kurdyjskiego Centrum Badań i Dokumentacji w Krakowie. Istnieją również liczne ośrodki naukowe, które przybliżają kulturę i historię Kurdów i Kurdystanu, jak chociażby Centrum Studiów Kurdyjskich na Uniwersytecie w Exceter. Spośród działających w Polsce warto wymienić Pracownię Studiów Kurdyjskich działającą w Instytucie Filologii Orientalnej na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz Pracownię Studiów Kurdologicznych w Zakładzie Arabistyki i Islamistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, które skupiają środowisko kurdyjskie oraz kurdologów. Działalność tych ośrodków, poprzez promocję problemu kurdyjskiego, zwraca uwagę m.in. na potrzebę rozwiązania kwestii samostanowienia tej nacji. Dlatego coraz więcej prac naukowych poświęconych Kurdom powstaje poza Kurdystanem oraz państwami, pomiędzy które jest podzielony.

Palącą kwestią jest samostanowienie, które w prawie międzynarodowym z jednej strony jest gwarantowane narodom ze względu na godność człowieka i prawa mu przysługujące. Z drugiej zaś – żadne z trzech państw, poza Irakiem, nie wyraża zgody na utworzenie autonomicznej strefy, w której umożliwiono by mniejszości tworzenie prawa oraz struktury politycznej, i która by gwarantowała zrównanie szans i praw obywateli. Wpierw jednak Iran, Syria i Turcja musiałyby wykazywać wolę zmiany struktury terytorialno-prawnej w kierunku federacji. Obecnie pozostaje mieć nadzieję, iż KRG przetrwa próbę czasu, jaką jest obecna transformacja wewnątrziracka oraz nie powtórzy losu Mahabadu, gdyż ten scenariusz mógłby doprowadzić do daleko idącej eskalacji konfliktu.